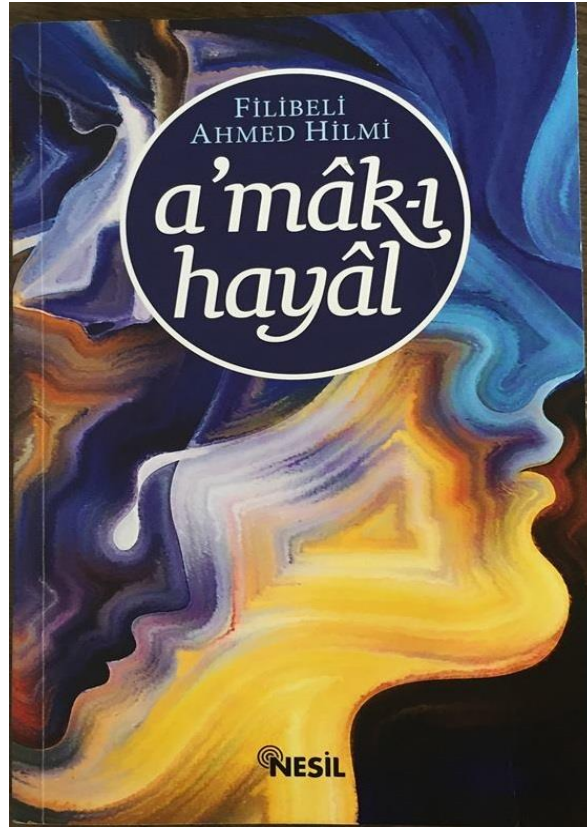

KİTAP TANITIMI

Hatice AYBAY*

Eser Adı: Filibeli Ahmed Hilmi, *A'mâk-ı Hayâl*, Günümüz Türkçesine Çeviren: Âdem Ceyhan, Nesil Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, 206 s.

A'MÂK-I HAYÂL'İN YENİ BİR YAYINI

II. Meşrutiyet gibi çalkantılı bir dönemin fikirleriyle, fikir adamı kimliğiyle, gazeteciliğiyle öne çıkan önemli simalarından Filibeli Ahmed Hilmi'nin kaleme aldığı *A'mâk-ı Hayâl*, yazarının dünya görüşünün yansıdığı, manevi bir yolculuğun hikâyesidir. "Felsefi bir roman" olarak nitelendirilen *A'mâk-ı Hayâl*, Prof. Dr. Âdem Ceyhan'ın sadeleştirilmesiyle Nesil Yayınlarından çıktı. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Ceyhan'ın yirmi yılı aşkın ilmî yayın faaliyetleri gözden geçirildiğinde, Eski ve Yeni Türk Edebiyatına dair metin neşirlerinin bunlar arasında önemli bir yer tuttuğu görülür. Onun

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalı doktora öğrencisi.

Klâsik Türk Edebiyatıyla ilgili metin yayınları daha ziyade mevlidler, hilye, hadis tercümeleri, Hz. Ali vecizelerinin çevirileri, Eflâtun'un öğütleri ve atasözleri konusundadır. Eski edebî metinlerde yer geldikçe kullanılan Türk ataözleri ve halk tabirlerinin aynı zamanda anonim Türk Halk edebiyatıyla alâkalı olduğu, bilinen bir gerçektir. Ceyhan, bugüne kadar Süleyman Nahîfî, Ahmed İzzet Paşa ve Sivaslı Ahmed Fehmi'nin mevlidlerini, 17. asır divan şairlerinden Cevrî'nin hilyesini, Usûlî, Azmî Pîr Mehmed, Bursalı İsmâil Belîğ ve Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh'ın hadis tercümelerini, Muallim Nâcî, Harîmî, Vahdetî, Edâyî, Hocasade Abdülaziz, Ahmed Râşid, Mehmed Ali Fethi, Vardarlı Abdülhâdî, Şirvanlı Habîullah gibi şair veya yazarların Hz. Ali sözleri konusundaki çevirilerini, Mehmed Ali Fethî'nin Eflâtun'un öğütleri hakkındaki eserini, ayrıca derleyeni belli yahut belirsiz birkaç atasözü kitapçığını yayınlamıştır.

Daha çok Eski Türk Edebiyatıyla alâkalı kitap, bildiri ve makaleleriyle tanınan Ceyhan'ın yayınlarından bir kısmı da Yeni Türk Edebiyatıyla ilgilidir. Onun son yıllarda sadeleştirerek yayınladığı beş-altı kitap, 19. asrın ikinci yarısında veya hem anılan yüzyılın ikinci yarısında, hem de yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşamış; dolayısıyla Batı etkisinde gelişen Yeni Türk Edebiyatı mensubu yazarların eserleridir: 2011 yılında Muallim Naci'nin *Emsâl-i Ali* isimli eserini kitap hâlinde bastırarak Ceyhan, 2013'te aynı edebî şahsiyetin *Ömer'in Çocukluğu* adlı çocukluk hatıralarını yayınladı. Yazarın yine aynı yılda Cenap Şehabettin'in *Tiryaki Sözleri* isimli kitabından seçmelerini sadeleştirerek yayınladığını görmekteyiz. Bu iki kitabın, Millî Eğitim Bakanlığı Yüz Temel Eser listesinde yer almasından dolayı piyasada çok sayıda baskısının bulunduğu ilgililerce bilinmektedir. Fakat Ceyhan'ın yayına hazırladığı sadeleştirilmiş baskılar gözden geçirilirse, bunların aynı metinlere ait öteki çalışmalarla arasındaki fark, sanırız, görülebilecektir. Söz konusu özdeyişleri ve çocukluk hatıralarını yayınlayan Ceyhan, hem eserler hakkında yeterli derecede bilgi vermiş; hem de dil yenileme çalışmaları sırasında olabildiğince dikkatli ve özenli davranmıştır. Bu iki kitaba eklenen dipnotlar da hayli emek ürünü olup çocuk yaştaki, genç veya yetişkin okuyucuların onlardan faydalanmasını kolaylaştıracak türden gerekli ve yararlı açıklamalardır. Ceyhan'ın bir bakımdan eski, bir yönden de Yeni Türk Edebiyatıyla ilgili sayılabilecek başka bir çalışması, *Kudemâdan Birkaç Şâir- Eskilerden Birkaç Şair* isimli ortak yayınıdır. Bilindiği gibi adı geçen eser, Rezaizade Mahmud Ekrem'in biyografi- tenkit karışığı bir eseridir. Ceyhan, öğrencisi Halil Sercan Koşık'le birlikte hazırladığı bu kitabın baş tarafında içeriği hakkında geniş bilgi vermiş; daha sonra hem yeni harflere çevrilmiş aslını, hem de günümüz Türkçesine aktardığı metnini okuyucunun faydalanmasına sunmuştur. Ceyhan'ın Yeni Türk Edebiyatıyla ilgili çalışmalarından biri de yazımızın asıl konusunu teşkil eden *A'mâk-ı Hayâl* yayınıdır.

“Birinci Kitab”ı 1326 (1910) senesinde, daha sonra bazı ilavelerle 1341 (1925) yılında Arap harfli olarak yayınlanan *A'mâk-ı Hayâl*, birçok kez Latin harflerine aktarılmış veya sadeleştirilerek günümüz okurlarına sunulmuştur. Ancak bu yayınların birçoğu, esere gösterilen ilginin bir neticesi olarak ticari kaygılarla davranışın ürünü olmuş ve sonuçta hatalarla dolu metinler ortaya çıkmıştır. Yayıncılardan bir kısmı da eseri sadeleştirmek yerine orijinal metne sözlük ya da bilinmediği düşünülen kelimeler için dipnotlar ilave ederek yayınlamayı tercih etmiştir. N. Ahmet Özalp'in, karşılaştırmalı özgün metnini yayına hazırladığı *A'mâk-ı Hayâl*'in “Giriş Yerine: Bir Kitabın Makûs Talihi: A'mâk-ı Hayâl'in Yayın Serüveni” başlıklı bölümünde bazı yayınlarda karşılaşılan bu tür yanlışlardan söz edilmektedir.

Arap harfli baskısından yeni Türk harflerine aktarılmış Türkçe bir edebî eserin, özellikle de roman, hikâye gibi bir metnin sözlük eşliğinde okunması günümüz okurlarını bunaltacaktır. Bu nedenle böyle metinler için en uygun görünen yol, bize göre, sadeleştirilmiş yayınlardır. Bu noktada Âdem Ceyhan'ın sadeleştirme çalışmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Ceyhan "Türk Tarih ve Edebiyatı Araştırmalarında Usûl Üzerine" başlıklı yazısında "Zamanımız okuyucusu tarafından sözlüğe sık bakmayı gerektirmeden anlaşılması istenen tarihî metinlerin sadeleştirilerek neşri de canlı bir varlık olan dilin devamlı değişmesi dolayısıyla bir mecburiyet olarak kendisini hissettiriyor. Zira 19. asır sonlarında, hatta 20. asrın ilk yarısında meydana getirilmiş eserlerin, üniversitelerimizin tarih ve Türk dili ve edebiyatı bölümlerinden mezun gençlerimizin çoğu tarafından bile tam anlaşamadığı vakıasını hatırlatırsak, 'sadeleştirme' işine niçin mecbur kalındığı daha iyi anlaşılır"¹ derken, bu ihtiyacı vurgulamıştır.

İsterseniz, *A'mâk-ı Hayâl*'in Arap harfli aslının dili ve üslubu hakkında bir fikir vermek için, baş taraflarından bir parça nakledeyim:

"Ahvâl-i evveliyemle ahvâl-i ahîrem arasındaki tezâdü ifhâm edebilmek için kendi hakkımda birkaç söz söylemek icâb ediyor. Mütedeyyine ve pek iyi bir vâlidenin ihtimâm-ı tâmmiyle geçen çocukluğum bende sökülmez bir hiss-i dînî ve yıkılmaz bir düstûr-ı ahlâkî bırakmış idi. Muahharan mükemmel bir tahsil gördüm. Fevkalhad zekî olduğumdan bizde mütedâir mâlûmâtta akrânıma fâik idim.

Ekserî gençlerimiz gibi mektebden çıkar çıkmaz kitapları peygüle-i nisyâna atacak yerde tevsî-i mâlûmâta mektebden sonra başladım. Az çok bir fikir peydâ etmediğim hemen hiçbir şey kal[ma]dı. Bâhusûs emsâlim gibi ulûm-ı dîniyyeden istiğnâ etmeyerek hem cihet-i zâhiriye ve hem de aksâm-ı bâtınıyede behredâr oldum. İşte bu mâlûmât yığınının altında bir gün vicdânımı tahlîl etdiğim vakit, kemâl-i hayretle garib bir halîta kesildiğimi fark etdim. Ben küfür ile îmandan, ikrâr ile inkârdan, tasdik ile reybden mürekkeb bir şey olmuşdum. Kalben inkâr etdiğimi aklen tasdik eder, aklen redd etdiğimi kalben kabûl ederdim. Velhâsıl reybden denilen ejderhâ vücûdumu sarmış idi. Bir fikri ne kadar metîn esaslarla tahkîm etsem, ejderhâ-yı reybden, bir sarsışda yıkıyordu. Bâri inkâr-ı kat'î ile hiç olmazsa rahat bir noktada kalabiliyor mu idim? Ne gezer! İnkâr başka şey, reybden yine başka! Ejderhâ-yı reybden her fikr-i kat'înin düşmanı idi. İster ikrâr olsun, ister inkâr olsun, mevzû ve müsbet bir şey kabûl etmiyordu. İmdi elvâh-ı hayâtiyeyi fikrin in'ikâsât-ı vücûdiyesi diye kabûl edersek, müdhîş bir azabda, tâkat-fersâ bir dûzah içinde kaldığım anlaşılır. Herkes için pek tabî olan şeyler benim için başka bir şekil alıyordu. Bu ahvâl sâikasıyla aşkda da, maîşetde de bedbaht idim. Gâlibâ merdümgürüz olmuşdum." (Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *A'mâk-ı Hayâl*, Ahmed Sâkî Bey Matbaası, 1326, s. 4-5).

Bu parça, herhâlde eserin aslını ancak Türk Dili ve Edebiyatı, tarih, ilahiyat gibi sahalarda uzman olanların anlayabileceğini, üniversitelerimizin başka fakülte, bölüm veya bilim dallarından mezun olanların kolay kolay anlayamayacağını göstermeye yeter. Şimdi Ceyhan'ın dil içi çevirisi hakkında bir fikir verebilmek için, bu parçayı günümüz Türkçesine nasıl aktardığını görelim:

"Önceki hâllerimle son hâllerim arasındaki zıtlığı anlatabilmek için kendi hakkımda birkaç söz söylemek gerekiyor: Dindar, takva sahibi ve pek iyi bir annenin tam dikkatli bakımıyla geçen

¹ Âdem Ceyhan, "Türk Tarih ve Edebiyatı Araştırmalarında Usûl Üzerine", *Yeni Türkiye*, Sayı: 43, Yıl: 8, 2002, s. 435.

çocukluğum, bende sökülmez bir din duygusu ve yıkılmaz bir ahlâk düsturu bırakmıştı. Ondan sonra mükemmel bir öğrenim gördüm. Aşırı derecede zeki olduğumdan, bize dair bilgilerde yaşitlarımdan üstündüm.

Pek çok gencimiz gibi mektepten çıkar çıkmaz kitapları unutma köşesine atacak yerde, bilgilerimi genişletmeğe okuldan sonra başladım. Az çok bir fikir elde etmediğim hemen hiçbir şey kalmadı. Hele benzerlerim gibi dinî ilimlerden çekinmeyerek hem görünen, dış yön, hem de iç yüze ait kısımlarda nasipli oldum. İşte bu bilgi yığınının altında bir gün vicdanımı tahlil ettiğim zaman, garip bir karışım kesildiğimi tam bir hayretle fark ettim: Ben küfürle imandan, kabul ile inkârden, doğrulama ile şüpheden meydana gelen, karışık bir şey olmuştum... Kalpten inkâr ettiğimi akılla doğrular, akılla reddettiğimi kalple kabul ederdim. Kısacası 'şüphe' denilen büyük yılan vücudumu sarmıştı. Bir fikri ne kadar sağlam esaslarla kuvvetlendirsem, şüphe ejderhası bir sarsışta yıkıyordu. Bari kesin inkâr ile hiç olmazsa rahat bir noktada kalabiliyor muydum? Ne gezer! İnkâr başka şey, şüphe yine başka! Şüphe ejderhası, her kesin düşüncenin düşmanıydı. İster inkâr etmeyip söylemek olsun, ister inkâr olsun, konulmuş ve ispat edilmiş olan bir şey kabul etmiyordu. Şimdi hayat levhalarını, fikrin varlığa ait yansımaları diye kabul edersek, müthiş bir azapta, dayanılmaz bir cehennem içinde kaldığım anlaşılır. Herkes için pek tabii olan şeyler, benim için başka bir şekil alıyordu. Bu hâller sebebiyle aşkta da, geçimde de şanssızdım. Galiba insandan kaçan, adamcıl olmuştum..." (s. 26-27).

Naşir, "Takdim" yazısında da bu neşri hazırlamaktaki amacının "bazı baskılara nazaran daha sağlıklı bir metin ortaya koymak" (s. 19) olduğunu ifade etmiştir. *Amâk-ı Hayâl*'i "Düşünen ve hisseden her bir insanın kafasını meşgul edici ciddi ve hayati soruların, konuların ele alındığı, bu hususta tasavvufî denebilecek bazı dikkate değer izah ve tekliflerin de ortaya konduğu" bir metin olarak değerlendiren araştırmacı, önemli gördüğü bu eseri, günümüz okurlarının daha iyi anlamasını sağlayacak bir neşirle onlara ulaştırmak istemiştir.

Âdem Ceyhan "Takdim" yazısında Filibeli Ahmed Hilmi Bey'in (1865?-1914) hayatı ve görüşleri hakkında kısa fakat açıklayıcı bilgiler verdikten sonra *A'mâk-ı Hayâl*'in yayın macerasını anlatmıştır. Kitabın bölümleri, olay örgüsü hakkında da bilgi veren Ceyhan, eserde uygun bulmadığı bazı tasvir ve ibareleri de eleştirmiştir. Kitabın birinci baskısı ile sonraki baskıları arasındaki birtakım farklılıklara dikkat çeken yazar, eseri sadeleştirirken izlediği yolu açıklamış; metnin aslını esas aldığını belirtmiştir:

"Biz, Birinci Kitab'ın günümüz Türkçesine çevirisi sırasında –arz ettiğimiz sebeplerden ötürü- yazarın sağlığında yapılmış olan ve Dokuzuncu Gün'de biten ilk baskıyı esas aldık. Bu sırada sonraki Arap harfli baskıyı da göz önünde bulundurduk. İkinci Kitap'ta ise yazarın vefatından on bir yıl sonra yapılmış 1341 seneli baskıdan faydalandık. Ayrıca, bu ikinci kitapta yer alan bazı kısımların Ahmed Hilmi Bey'in 1911 yılında İstanbul'da çıkarmaya başladığı günlük Hikmet gazetesinde tefrika edildiği bilinmektedir. Biz bu parçalar için, Hikmet gazetesinde tefrika edilen şekli asıl kabul ettik." (s. 10).

Metni neşreden ilim adamı, sadeleştirirken izlediği yolu şu sözlerle ortaya koymuştur: *"...Ancak bunun kelimesi kelimesine bir dil içi çeviri olmadığını, asıl metne sıkı sıkıya bağlı kalmanın güzel ve Türkçe anlatıma uygun düşmeyeceği cümlelerde, zamanımızın ifade şeklinin tercih edildiğini belirtmek gerekir." (s.19).*

Bilindiği üzere *A'mâk-ı Hayâl* iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, diğer metin neşirleriyle aynıdır. “Raci'nin Hatıraları” başlıklı birinci bölüm dokuz günden meydana gelmekte; “İkinci Bölüm” ise “Manisa Tımarhanesi, Râci'den Sami'ye mektup, Makam düşkününü deli, Çifte hafızlar, Deliliği akıllılığından daha makul bir deli” başlıklarını taşımaktadır. Kitabın mevcut baskılardan önemli bir farkı bu bölümde yer almaktadır. Çünkü bu bölümde “Yeni bir hayaller sistemi” başlığı altında “Âb-ı Hayat”, “Güzellik ve Hayal”, “Ebedî Hayalet”, “Emek ve Karşılık”, “Süslü Zincir” olmak üzere beş hayal yer almaktadır. Bu hayaller, görebildiğimiz kadarıyla öteki baskıların çoğunda mevcut değildir.

Metin sadeleştirilirken bütün kelimeler olduğu gibi günümüz Türkçesine aktarılmamıştır. Anlam ve kavram bakımından derinliği olan ve Türkçeleştirildiğinde mana zenginliği anlaşılacak birtakım sözler olduğu gibi bırakılmış; onların karşılığı dipnotla verilmiştir. Buradaki amaç okurun kelime ve kavram hazinesine katkı yapmak olmalıdır. Örneğin “âb-ı hayat”, “Sidretü'l-müntehâ” gibi terkipler aynen kullanılmış; taşıdığı anlam ve önem dipnotta belirtilmiştir. Naşir, uygun bulmadığı az sayıdaki bazı cümle veya kelimeleri, yayınevinin talebi ve kendisinin de tasvibiyle nakletmeyip (.....) işaretiyle göstermeyi tercih etmiştir.

Bölüm başlarında bulunan Arapça epigrafların Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Metnin içindeki şiirler ise olduğu gibi yeni harflere aktarılmış; bunların günümüz Türkçesine çevirileri ise düzyazı şeklinde dipnotla verilmiştir.

Âdem Ceyhan neşrinin daha iyi değerlendirilebilmesi için onu başka *A'mâk-ı Hayâl* neşirleri ile kıyaslanmanın doğru olacağını düşündük ve bunun için Şûle Yayınları ve Büyüyen Ay Yayınlarının baskılarını göz önünde bulundurduk. Sadeleştirilmiş metinden bir örneğe yer verelim: “Kaf ve Anka” başlıklı Altıncı Gün'de orijinali “..... On sekiz yaşında, Hind pâdişâhının oğlu imişim. Bir gün şehirde bir gulgule peydâ oldu. Herkes telâşda ve hattâ saray halkı heyecanda idi. Ulemâ-yı-benâmdan ve hükemâ-yı zevi'l-iz'ândan olan lalama bu telâşların, bu heyecanların sebebini sordum. Şöylece hikâye-i hâle başladı.” (s. 58) şeklinde olan metin, Şûle Yayınlarının -Esra Keskinkılıç'ın yayına hazırladığı- çevirisinde² şöyle yer almıştır (s. 89):

“.....on sekiz yaşında, Hint padişahının oğlu imişim. Bir gün şehirde bir gürültüdür koptu. Herkes büyük bir telaşa kapılmış; hatta saray halkı bile bu telaştan nasibini almış idi. Meşhur bir âlim, bilge bir filozof olan lalama bu paniğin, bu heyecanın sebebini sordum. Bana durumu şöyle izah etti:”

Âdem Ceyhan'ın neşrinde ise metin şu şekildedir (s. 87):

“.....ON SEKİZ YAŞINDA, Hint padişahının oğluymuşum. Bir gün şehirde bir gürültü duyuldu. Herkes telaşa düşmüş, hatta saray halkı heyecanlanmıştı. Meşhur âlimlerden ve anlayış sahibi bilgilerden olan lalama bu telaşların, bu heyecanların sebebini sordum. Durumu şöyle anlatmaya başladı:”

Benzer bir değişiklik de Büyüyen Ay Yayınlarından –N. Ahmet Özalp'in çalışmasıyla - çıkan *A'mâk-ı Hayâl*'de³ görülmektedir. Metnin orijinalinde başlıksız olan ikinci bölüm “Meydan-ı Mübareze” şeklinde başlıklandırılmış, dipnotta “Özgün metinde bu bölüm başlıksızdır; biz

² Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *A'mâk-ı Hayâl Hayalin Derinlikleri*, (çev. Esra Keskinkılıç), İstanbul: Şûle Yayınları, 2006.

³ Filibeli Ahmet Hilmi, *A'm âk-ı Hayâl Râci'nin Hâtıraları*, (haz. N. Ahmet Özalp), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013.

başlıklandırdık.” ibaresi yer almakla birlikte neden böyle bir isim konulduğuna dair bir açıklama yapılmamıştır.

Görülüyor ki metni sadeleştiren Esra Keskinliğiç, metni kendi yorumu doğrultusunda yer yer değiştirmiş, ifadenin daha güzel olduğunu düşündüğü yerde eklemeler, oynamalar yapmıştır. N. Ahmet Özalp her ne kadar özgün bir metin neşretse de bazı durumlarda benzer bir yol izlemiştir. Âdem Ceyhan'ın neşrinde ise orijinal metne sadık kalmaya özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Yazarın üslubunu ve metnin orijinalliğini koruyan bu yöntemin daha sağlıklı olduğu ortadadır.

Nesil Yayınları baskısının bir diğer farkı şiir açıklamalarında ortaya çıkmaktadır. Yedinci Gün'de yer alan “Bâtın tecellî eyler şuûnda / Zâhir taayyün eyler butûnda” beytinde “Bâtın” ve “Zâhir” kelimeleri, kelime anlamıyla aktarılırken, Âdem Ceyhan'ın açıklamasında Allah'ın isimleri olarak zikredilmiştir (s. 99).⁴ Açıklama şöyledir:

“Bâtın” (varlığı görünmeyen, zatının mahiyeti bilinmeyen Yaratıcı) hadiselerde ve işlerde görünmektedir. ‘Zâhir’ (varlığı her şeyde kendisini gösteren Allah), içyüzlerde meydana çıkar.”

1910-1914 yıllarında yazılmış bir metin olan *A'mâk-ı Hayâl*'de içinde o dönem okurlarının rahatlıkla anlayabileceği kişi ve mekân isimleri ve kavramlar yer almaktadır. Ancak bunlar günümüz okurları için yabancıdır. Metin neşrinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Âdem Ceyhan hususta oldukça titiz davranmış; okurlara yabancı gelebileceğini düşündüğü isim, terim ve tamlamaları dipnotta açıklamıştır. Romanda geçen “ulûm-ı garîbe” (garip ilimler), esîr, hasırlı, sülüs, Râcî, taksim, hâtif, Sırat, Nemrut, Zerdüş, arşın, Sidretü'l-müntehâ, Câbülsa, Karun, Ayn-ı Ali, alaybeyi, âb-ı hayât, Dalay Lama, hamiyet, idadi, remilci, Ezher, mecdiye, bedel” gibi isim ve tamlamalarla ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiş; orijinal metinde geçen kısaltmaların açıklamaları yapılmıştır. Örneğin Yedinci Gün'de “Hz. Ali”den sonra gelen “K.V” kısaltması aynen alınmış ve açılımı dipnotta belirtilmiştir.

Sonuç olarak Nesil Yayınlarının Âdem Ceyhan'ın çalışmasıyla yayınlamış olduğu *A'mâk-ı Hayâl*, orijinal metne sadık kalınmaya özen gösterilerek, kitabın zengin sayılabilecek referans dünyasını ortaya koymaya dikkat edilerek hazırlanmış ve günümüz okurlarına sunulmuştur. Bu çalışma, sadeleştirme yoluyla sözlüğe ihtiyaç duyulmaksızın akıcı bir şekilde okunma imkânı sunarken dipnottaki açıklamalarla okurun kitabın içine nüfuz edebilmesine olanak sağlamıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet, hatta Millî Mücadele dönemi edebî eserlerinin günümüz okurlarına kazandırılması bu tür çalışmalarla mümkün olacaktır.

⁴ Büyüyen Ay Yayınlarında “Gizli yansır oluşlarda/Açık görünür gizlilerde” (s. 152) şeklinde açıklanırken Şüle Yayınlarında açıklama “Hadiselerde varlığın iç yüzü, aslı ortaya çıkar. Ortada olan da varlığın iç yüzü sayesinde ayırt edilir.” (s. 102) şeklindedir.